Aljamia - aljamiat

Autor:
Data de publicació: 19-05-2017

La aljamia o alyamía (de l'àrab ??????????? o ?????????? romanitzat al-'a?amiyah o al-a'a?amiyah, «estrangera») és l'escriptura amb caràcters àrabs d'una llengua no àrab; en espanyol aquest nom s'aplica gairebé sempre als documents romanços escrits amb alfabet àrab. En aquest sentit el nom aljamia es pot aplicar als petits texts romanços inclosos dins de texts àrabs, com les jarchas, però sobretot a l'anomenada literatura aljamiat-morisca, escrita per musulmans en els regnes de Castella i Aragó en els segles segle xiv a segle xvi.

Text aljamiat del mosso d'Arévalo. La transcripció, seguint l'ortografia usual del castellà de l'època, seria:

«Dixo un alim d'este rreyno hablando de nuestro encerramiento: «Yo bien conozco que somos en una temporada [época] de grande espanto, mas no por eso dexara Allah de darnos cautoriçada [=castigo] si dexamos el pro'o [=el pro, la ventaja] de nuestro poderío en lo que toca al preçeptado mandamiento. Y a quanto l'amonestança [=el disimulo, la taqiyya], todos la podemos usar por la bía prebilejiada y con los cantares ajenos por donde los christianos hacen salva, pues todo cabe debaxo de buena disimulança, porque la buena doctrina no la puede bedar [=vedar, prohibir] ninguna ley por inumana que sea».

Traduit al català

«E dix 1 alim d'aquest rreyno parlant del nostre encerclament: «Jo bé conec que som en una temporada [època] de gran espant, però no per això dexara Allah de donar-nos cautoriçada [= càstig] si dexamos el pro'o [= el pro, l'avantatge] del nostre poder en el que toca a l'preçeptado manament. I a quant l'amonestança [= la dissimulació, la taqiyya], tots la podem fer servir per la bia prebilejiada i amb els cantessis aliens per on els christianos fan salva, doncs tot hi cap sots de bona disimulança, perquè la bona doctrina no la pot bedar [= vedar, prohibir] cap llei per inumana que sigui »..

La aljamia o alyamía (de l'àrab ??????????? o ?????????? romanitzat al-'a?amiyah o al-a'a?amiyah, «estrangera») és l'escriptura amb caràcters àrabs d'una llengua no àrab; en espanyol aquest nom s'aplica gairebé sempre als documents romanços escrits amb alfabet àrab. En aquest sentit el nom aljamia es pot aplicar als petits texts romanços inclosos dins de texts àrabs, com les jarchas, però sobretot a l'anomenada literatura aljamiat-morisca, escrita per musulmans en els regnes de Castella i Aragó en els segles segle xiv a segle xvi.

Contingut

1 Text aljamiat
2 Mossàrab aljamiat
3 Espanyol aljamiat
4 Literatura aljamiada

4.1 Època mudèjar

5 Aragonès aljamiat

5.1 El Poema de Yuçuf
5.2 Època morisca

6 vegeu també
7 notes
8 Bibliografia
9 Enllaços externs

Text aljamiat

Quadre de lletres del alifato morisc, basat en la taula del llibre de Pau Gil, col·lecció de texts aljamiats, 1888. Saragossa, Espanya

Es diu que un text en llengua romanç està aljamiat si està escrit en el alfabet àrab o alfabet hebreu, en lloc d'en alfabet llatí. Els idiomes mossàrab i ladino eren típicament escrits en forma aljamiada. [cal citació]

L'ús de l' alfabet àrab per a l'escriptura de llengües no semítiques parlades per musulmans ha estat habitual al llarg de la història, tot i les dificultats inherents a adaptar una forma d'escriptura concebuda per a unes llengües concretes (les semítiques) a llengües d'altres famílies, com ara el català aljamiat. Llengües com el persa, el urdú, totes les llengües turques, el wòlof, el malai, el tamazight i fins i tot el bosnià i el afrikaans s'han escrit en algun moment amb caràcters àrabs i algunes continuen utilitzant aquest sistema d'escriptura.

L'escriptura en aljamiat va ser una constant de la vida dels moriscos, els musulmans supervivents d' al-Àndalus, obligats a convertir-se al cristianisme pocs anys després de la rendició de Granada en 1492.

En 1567, Felip II va fer publicar una Pragmàtica Sanció que, entre altres restriccions, va prohibir l'ús de la llengua àrab. Qualsevol ús de l'idioma va ser convertit en un crim, i es va donar als moriscos tres anys per aprendre castellà. [1] Gran part dels moriscos, però, residents de diverses generacions en territoris cristians com Castella, Extremadura, València o Aragó, tenien ja com a llengua materna el castellà, l'aragonès o el català. La dispersió obligada dels moriscos granadins, arabohablantes, com a conseqüència de la revolta de les Alpujarras i la seva barreja amb poblacions morisques romanitzades va accelerar el procés de desaparició de la llengua àrab a la península.

Els texts aljamiats són per tant texts que els moriscos escrivien en la qual en la majoria dels casos era la seva llengua materna, però amb l'escriptura pròpia de la llengua que ells consideraven culta o sagrada, que era l'àrab, llengua de la seva religió, de la mateixa manera que ho era el llatí per als cristians. La desaparició del coneixement de l'àrab va obligar a traduir al romanç gran quantitat de material doctrinal, el que incloïa exemplars de l'Alcorà que portaven el seu corresponent glossa en romanç. Encara que la major part del material escrit en aljamiat és religiós, existeixen també novel·les i relats de divers tipus.

Els texts aljamiats, com altres llengües no àrabs que utilitzen l'alfabet àrab, va haver d'adaptar aquesta forma d'escriptura creant signes propis (o dígrafs) per representar sons no existents en àrab.

Els texts aljamiats, d'altra banda, proporcionen una bona informació sobre la pronunciació del romanç, castellà i aragonès, de l'època.

Es coneix en l'actualitat l'existència d'uns dos-cents manuscrits aljamiat-moriscos. La majoria d'ells es conserven a la Biblioteca del Departament de Filologia del CSIC (Madrid), a la Biblioteca Nacional d'Espanya i a la Biblioteca de la Reial Acadèmia de la Història (Madrid). Altres biblioteques en les quals es conserven manuscrits aljamiat-moriscos són, per exemple: la Biblioteca nacional de França, la Biblioteca de Catalunya, la Biblioteca Vaticana i la Biblioteca de la Universitat d'Upsala.

Aquestes són les lletres que han servit per representar els sons del castellà:

lletra àrab transcripció

consonants

?
Ø, h

?
b, v, p

?
t

?
t

?
ch, j, g

?
h

?
ch

?
d

?
d

?
r

?
z

?
s, ç

?
x, s

?
s

?
d

?
t

?
d

?
h, Ø

?
g

?
f

?
q, qu, c, k

?
q, qu, c, k

?
l

?
m

?
n

?
h

?
gu, gü, hu

?
i

Vocals

a

? ?
i

i

o, o

Mossàrab aljamiat
L' idioma mossàrab és el conjunt de dialectes d'origen llatí parlat en Al-Andalus en estat de diglòssia amb el àrab andalusí. Aquest idioma es coneix principalment per les jarchas, que formen part de texts àrabs i per tant estan en aljamia. Aquestes jarchas són considerades més el primer testimoni de la lírica romanç.

Es creu que el mossàrab ja havia desaparegut al segle xiii. D'una banda, per les purgues almoràvits i almohades, que van acabar amb la tolerància social, religiosa i lingüística que havia caracteritzat a Al-Andalus. En segon lloc per la conquesta cristiana, que va originar la fusió de la llengua local amb les parles portades pels conqueridors de la Corona de Castella i de la Corona d'Aragó.

Espanyol aljamiat
L'espanyol aljamiat o simplement aljamia és la llengua espanyola quan aquesta es troba escrita en alifato àrab en lloc del alfabet llatí, sense alterar de cap manera la llengua en si. Encara que existeixen diverses formes de transcriure el espanyol a l'alfabet àrab, la primera d'elles va sorgir durant l'Edat Mitjana en les zones de al-Andalus [cal citació] i va perdurar fins entrat el segle xvi. En aquest primer mètode de transliteració les vocals s'utilitzaven segons el sistema àrab, és a dir com accents sobre la consonant a la qual s'afegeixen, creant-se la combinació de la fatha ? més la alif ? per escriure la vocal i; l'o i la u no es distingien, transcrivint totes dues amb Damma ?

Literatura aljamiada
Per literatura aljamiada s'entén el conjunt d'obres literàries escrites en una llengua romànica peninsular amb grafies de l' alifato àrab o alefat hebreu. La paraula aljamia deriva de l'àrab al'a?amíyya, que és el nom àrab amb el que denominen les llengües estrangeres.

L'escriptura aljamiada va ser desenvolupada per musulmans (mudèjars i moriscos) sotmesos a pagar importants tributs a partir de la conquesta cristiana, ja que la població musulmana, sobretot en les capes socials més baixes (camperols especialment), en molts casos o bé havia adoptat la llengua romanç després de quedar en zones cristianes, o ja la parlava abans de la conquesta, en aquells territoris de l'Àndalus menys arabitzats; no obstant això també van quedar molts musulmans de llengua àrab tant a la corona de Castella com la d'Aragó. Els musulmans de parla romanç conservaven l'alfabet àrab per motius religiosos i per la valoració que l'islam dóna a la cal·ligrafia. Després de l'expulsió

definitiva d'aquest grup de població en 1609, la literatura aljamiada va perdurar en el Magrib, Europa i el Pròxim Orient, on es van veure obligats a exiliar-se. [cal citació] A part d'això comptem amb una producció escrita sefardita aljamiada en caràcters hebreus i fins i tot àrabs.

La major part dels escrits aljamiats tracten de matèries religioses o jurídiques. No obstant això, també es van produir texts de creació, tant de literatura moral, sapiencial i didàctica com de ficció en prosa i en vers.

La literatura aljamiada es pot dividir en dues etapes. La primera comprèn des del segle XIV, en què es redacta el primer text d'importància reconeguda, el Poema de Yuçuf ; fins a principis del segle xvi data de la conversió forçosa dels musulmans, que a partir de llavors seran cridats moriscos. En aquesta etapa es produeixen texts aljamiats a Castella i Aragó.

La segona etapa comprèn tot el [[Segle XVI|segle xvi]] fins 1609, en què es produeix l'expulsió definitiva dels moriscos espanyols. En aquesta segona fase l'escriptura aljamiada es desplaça per ser predominant en el territori aragonès.

Per fi, hauríem de parlar d'una tercera fase de producció aljamiada al exili, ja que les comunitats hispanoárabes i sefardites van seguir escrivint en les seves llengües romàniques en els llocs on es van veure obligats a emigrar. [cal citació]

Època mudèjar
De l'època mudèjar podem destacar, a més del Poema de Yuçuf citat, la redacció de la Suma dels principals manaments i debadamientos de la Llei i Sunna, del muftí de Segòvia ICE de Gebir, que data de 1462. Es tracta d'un recull de lleis, anomenades «lleis de moros», que venia a culminar un corpus jurídic per a la regulació de la comunitat musulmana mudèjar a Castella. Finalitza amb l'expulsió dels moriscs de Castella en 1502, data en la qual molts d'ells s'assenten a través del comtat de Medinaceli a les valls del Xaló i Jiloca fugint de la repressió.

Aragonès aljamiat
En el cas aragonès caldria retrotraure l'època mudèjar fins 1526, data en la qual les lleis de la conversió forçosa dels musulmans va ser promulgada també per als mudèjars aragonesos. Destaca la producció del més important escriptor aljamiat del període mudèjar de nom conegut, el Mancebo de Arévalo, arribat el 1502 a Aragó. Va escriure llibres de religió musulmana: Tafçira, Sumari, Breu Compendi i Calendari, descobert el 2002 per Bernabé Pons. Aquestes obres van ser vulgaritzades sovint per moriscos aragonesos, com mostra un Breu Compendi on s'observa la intervenció de Baray de Reminyo, [2] alfaquí de de Cadrete.

Manuscrit del Poema de Yuçuf

El Poema de Yuçuf

Article principal: Poema de Yuçuf

La més important obra de literatura aljamiada d'època mudèjar és un poema escrit en quaderna via, el Poema de Yuçuf, per un morisc aragonès, el contingut reflecteix el comentari a la sura XII de l'Alcorà (Surat Yûsuf), completat amb la Llegenda daurada.
Menéndez Pidal el va datar al segle xiv i defineix la seva llengua com romanç aragonès. El text narra la història d' José del Gènesi. D'aquest poema se'ns han conservat uns tres-cents vuitanta versos. Destaca la seva capacitat per a l'expressió de moments de gran lirisme.

Època morisca
Els moriscos, obligats a convertir-se, mantenen en privat la seva religió i costums. Per no perdre-les es recolzen en

l'escriptura d'aquests texts en una grafia críptica per als cristians, que intenten preservar la cultura religiosa, legal i literària musulmana. Per això, molts d'aquests còdexs, sempre manuscrits, s'han trobat en els llocs més recòndits, amagats entre les parets d'una casa o enterrats. La majoria d'aquests texts s'ha descobert en fer obres en un edifici o de manera casual, com el Poema de Yusuf, que va ser trobat en una cova.

Com vam dir, l'activitat se centra en les comarques occidentals d'Aragó: Calataiud, Tarazona, Daroca... S'escriuen texts de tota mena: Llegendes bíbliques: Història de Ayud (Job), Racontamiento de Sulayman (Salomó), Llegenda de Musa (Moisès), Història del sacrifici de Ismaïl, o la llegenda de Yusuf (Josep, fill de Jacob), del qual citem dalt un precedent medieval, i que reprèn aquesta difosa història per explicar la trobada de Josep i Jacob després de vuit dècades d'absència. Va ser editada el 1888 per Guillén Robles i data de la primera meitat del XVI.

També trobem històries de la vida de Jesús ('isa): Naixement de' Isa i del fill d'una vella, Història que va esdevenir en temps de 'Isa o Jesús ressuscita a Sem, fill de Noè. Un altre cicle abundant narra passatges de la vida i miracles de Mahoma. En l'àmbit pagà, segueix viva entre els moriscos la figura d' Alexandre el Gran, com reflecteix el Recontamiento del rei Alisandere.

Trobem també l'intent de preservar l'èpica dels primers anys de l'islam, que abunda en episodis meravellosos. Cal destacar el Llibre de les batalles, la llegenda del alcàsser d'or i la història del drac amb Ali Ibnu Abi Talib, la Llegenda de Ali Ibnu Abi Talib i les quaranta donzelles, la Llegenda de la mort de Bilel Ibnu Hamemah, pregoner del Annabi Muhamad (profeta Mahoma) o la Llegenda de la conversió d'Omar.

Un altre grup de texts ho comprenen itineraris o guies de viatge tenia com a finalitat ajudar en el camí de l'exili als moriscos espanyols, com l'Itinerari d'Espanya a Turquia o els Avisos per al caminant.

També es van escriure tractats esotèrics, com el Llibre dels somnis i el Llibre de les dites meravellosos, que conté tota mena de conjurs, sortilegis i fórmules destinades a l'endevinació.

Tot i que la producció de prosa de ficció no és dominant, podem assenyalar algunes obres, com el Recontamiento d'Al-Miqdad i Al-MAYASA, editada per Alberto Montaner Fruits en 1988, que és una imaginativa novel·la d'aventures. Altres obres són El bany de Zarieb, Llegenda de la donzella Arcayona, Llegenda dels dos amics, Estoria de la ciutat de Allatón i dels alcáncames, Els fechos de Bulluqiya (ambdues basades en relats de Les mil i una nits), El penediment del desgraciat, una novel·la de viatge que, de manera similar al Lazarillo de Tormes, descriu els costums de la vida del segle XVI o la Història dels amors de Paris i Viana, traducció d'un llibre de cavalleries que s'ambientava en la successió al regne de França. De caràcter meravellós, encara que basat en la sura XVIII del Alcorà, és Dulkarnain (publicat també per Robles Guillén a 1888), un personatge al qual Al·là afavoreix amb poders extraordinaris per a la conquesta de noves terres. Conté nombrosos episodis sobrenaturals, com un en què lluita el dimoni contra Aristòtil, que representa les forces del bé i és ajudat per Jedr (identificat per Manuel Alvar com la potència vital), en l'esperit de Alexandre el Gran nen.

Les obres en vers són més escasses. Encara podem citar l'A lmadha de alabança a Annabi Muhammad (Elogi en lloança del profeta Mahoma), el més excel·lent són les Cobles del pelegrí de Puey Montsó i l'obra poètica de Mohammad Rabadán, obra i autor ja del segle XVII, que van precedir a pocs anys a la definitiva expulsió dels moriscos.

Les Cobles del pelegrí de Puey Montsó van ser escrites per un morisc del qual només sabem el que relata el poema: que va viatjar des del seu lloc d'origen, Pueyo de Montsó (avui Pueyo de Santa Creu) a La Meca en 1603 en compliment del deure islàmic. Segons Lasheras és el millor poema de la aljamia aragonesa, amb episodis de gran bellesa, com la narració de la tempesta al golf de Sidra, que a punt està de fer naufragar al pelegrí:

«
Cuando partí caminero
de la tierra de bendición
quebrantose mi coraçón
sábelo Alá el verdadero;
partiendo del Mensajero
recreçentó mi fortuna,
que muero y vivo a una

d'este dolor lastimero
»

— Copla LXXV.

L'obra, de setanta-nou cobles de deu versos octosíl·labs amb rima abraçada (abba) va aparèixer, segons testimoni de Mariano de Pano «Al enderrocar una casa antiga del poble d'Almonacid de la Serra [...] oculta en el buit i falset que deixava el doble pis d'una habitació », juntament amb tota una biblioteca i els útils típics d'un taller d'enquadernació.

Pel que fa a Mohammad Rabadán, natural de Roda de Xaló, va escriure un conjunt de romanços que ens parlen de costums islàmiques i en el qual destaca la descripció de la natura. Els seus poemes transmeten el sentiment de marginació d'un morisc batejat a la força, vigilat en la seva intimitat i perseguit i imploren ajuda a Al·là per alleujar aquest patiment. La seva obra està destinada als seus semblants i la seva intenció és catequètica i moralitzant. Entre la resta de la seva producció es poden citar la Història genealògica de Mahoma, Història de l'espant del dia del judici, El discurs de la llum, Cant de les llunes i Els noms d'Allah.

vegeu també

Literatura aljamiada, aljamización, espanyol aljamiat
jarcha
Jawi
Xiao'erjing

notes

Caro Baroja, 2000, p. 159.

[Enllaç no actiu]

Bibliografia

Caro Baroja, Julio. Los moriscos del Reino de Granada. Ensayo de historia social. 5ª. Madrid: Itsmo, 2000. ISBN 84-7090-076-5. Caro Baroja, Julio. Los moriscos del Reino de Granada. Ensayo de historia social. 5ª. Madrid: Itsmo, 2000. ISBN 84-7090-076-5. Caro Baroja, Julio. Los moriscos del Reino de Granada. Ensayo de historia social. 5ª. Madrid: Itsmo, 2000. ISBN 84-7090-076-5. Caro Baroja, Julio. Los moriscos del Reino de Granada. Ensayo de historia social. 5ª. Madrid: Itsmo, 2000. ISBN 84-7090-076-5. Caro Baroja, Julio. Los moriscos del Reino de Granada. Ensayo de historia social. 5ª. Madrid: Itsmo, 2000. ISBN 84-7090-076-5.
Els Set Alhaicales i altres pregàries de mudèjars i moriscs, Xavier Casassas Canals, editorial Almuzara, Sevilla, 2007.
DEYERMOND, Alan D., Història de la literatura espanyola, vol. 1: L'Edat Mitjana, Barcelona, Ariel, 2001 (1ª ed. 1973), pàg. 214-215. ISBN 84-344-8305-X
MENÉNDEZ PIDAL, Ramón, Poema de Yuçuf: Materials per al seu estudi, Granada, Universitat de Granada, 1952.
PÉREZ LASHERAS, Antonio, La literatura del regne d'Aragó fins al segle XVI, Saragossa, Ibercaja-Institució «Fernando el Catòlic» (Biblioteca Aragonesa de Cultura, 15), 2003, pàg. 138-144 i 193-196. ISBN 84-8324-149-8

Enllaços externs

Manuscrits aljamiat-moriscos
Un Alcorà bilingüe (àrab-aljamiat) del segle XV
[Enllaç no actiu] en revista Alif Nûn nº 52, setembre de 2007. (enllaç no existeix)

Textos em Aljamia portugesa, David Lopes. Lisboa, Portugal 1897
Col·lecció de texts aljamiats, Pablo Gil. Saragossa, Espanya 1888
Exposició virtual sobre literatura aljamiada de la Biblioteca Nacional d'Espanya.
Alhadith: portal de cultura i llengua morisca. Inclou catàleg de manuscrits aljamiats voltant del món i bibliografia.
Catàleg de texts aljamiat-moriscos
Directori de texts i estudis de literatura aljamiada
Literatura de mudèjars i moriscos (Portal de la «Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes»).
Recursos en xarxa sobre texts aljamiats
Alberto Montaner Fruits, «La aljamia: una veu islàmica a Aragó», en José María Enguita Utrilla (ed.), Jornades sobre la variació lingüística a Aragó a través dels texts, Saragossa, Institució «Fernando el Catòlic» -CSIC, 2004, pàg. 99-204. ISBN 34-7820-733-3.
[Enllaç no actiu] en revista Alif Nûn nº 52, setembre de 2007.
Xavier Casassas Canals, "La literatura aljamiat-morisca en el marc de la literatura islàmica espanyola: segles XIII-XVII (una varietat del castellà vinculada a l'fereixo-sprachbund islàmic)", en Benlabbah, Fatiha i Chalkha, Achouak. (Eds.), Els moriscos i el seu llegat des d'aquesta i altres vessants, Rabat, 2010, pp. 368-396.